

ALTAYLARDA KAMLIK (ŞAMANİZM) İNANCI VE ANADOLU'DAKİ YANSIMALARI

Nadya YUGUŞEVA*

Sonsuzluğa uzanan beyaz buzla kaplı Altay Dağlarının eteğinde yaşayan soydaşlarımızın yaşamlarını, dinî hayatlarını size anlatmaya çalışacağım. Altay Cumhuriyeti iç işlerinde bağımsız yani cumhurbaşkanı, başbakanı, meclisi (el-kurultay), birçok bakanı ve milletvekilleri vardır. Dış işlerinde Rusya Federasyonu'na bağlıdır.

Altay, Avrasya kıtasının ortasında bulunmaktadır. Cumhuriyetin yüz ölçümü 92.6 bin kilometre karedir. Moğolistan, Çin, Kazakistan Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu'na bağlı olan Tuva, Hakasya Özerk Cumhuriyetleri komşu ülkelerdir. Altayın genelde havası çok soğuktur. Yazı kısa olup kışları uzun olur. Kışın sıcaklık -50-60 dereceye kadar düşebiliyor. Altayın rölefi yüksek dağlarla ve ince derin ırmak ovalarıyla karakterize edilir. Sibiry'a'nın en yüksek dağı Beluha'dır. Beluha, Altayca "Kadın Başı" demektir. Yüksekliği 4506 metredir. En büyük nehirlerimiz Kadın ve Biy nehirleridir. Toplam 60 bin kilometre uzunluğunda 20 bin tane nehir ve 600 kilometre kare alanına sahip 6000 tane göl bulunmaktadır. Kadın ve Biy nehirleri birleşerek Sibiry'a'nın en büyük nehri olan Ob nehrini oluşturmaktadır. En büyük gölü sayılan Teletskoe gölü (Altın göl) 230.6 kilometre kare alana ve 320 metre derinliğe sahiptir.

İnsanlar Altay'ın vadilerine bir buçuk milyon sene önce yerleşmişler. Başkentimiz Gorno-Altaysk'ta bulunan dünyaca ünlü Ulalinka ilk insan yerleşim yerinin yaşı da bu zamana denk geliyor. M. Ö. 8 ve 3 yıllar araları Altay'da yaşayan İskif ve Pazırlıklar Altay hayvansal stilini yaratmışlar.

Altaylılar, günümüzdeki Türklerin atalarıdır. Burada 552 yılında eski Türkler kendi kağanlarını kurmuşlar. Bu zamanda ilk Türk dili oluşturulmuş ve okuma yazma gelişerek tüm kağanatı oluşturan uluslara yayılmıştır. O dönemde kullanılan yazı günümüzde, Orhun-Runik yazısı olarak bilinmektedir. Bunun sonunda günümüz ilim dünyasında "Altay Dilleri Grubu" terminolojisi ortaya çıkmıştır. Japon-Kore, Tunguz-Mançu, Türk-Moğol şehrinde üç büyük dil grubunun bir arada düşünülmesiyle bugün Altayistlik adını verdiğimiz özel bir ilim alanı ortaya çıkmıştır.

Altay, jeopolitik yerleşimi nedeniyle Avrasya kıt'asının merkezinde olup, ta-

---

*Altaylı Araştırmacı Nadya Yuguşeva'nın Türk Dil Kurumunda verdiği konferansı, Prof. Dr. S. Tural tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

rihin değişik zamanlarında farklı etnik ve kültürleri birleştirmiştir. Cengiz Han İmparatorluğunun oluşmasıyla Altay onun içinde yer almıştır. 1756 tarihinde Merkezî Asya'da gelişen bazı tarihi olaylardan neticesinde Altayların çoğu kendi isteğiyle Rusya imparatorluğuna girmiş, 1922 yılında Altay bölgesinde Oyrot otonom eyaleti kurulmuş, 1946 yılında da bu ad Gornıy-Altay olarak değiştirilmiştir. Mayıs 1992'de ise Altay Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Kamlar, eski zamanlardan beri, birçok nesil değiştirerek bugüne kadar varlıklarını sürdürmektedirler. Kamlık inancı, benim görüp duyduklarıma göre, yer yüzünde insanoğlunun yaratıldığı zamandan beri süregelen bir inançtır.

Altay Türkleri bu inançtan başka inanç tanımamışlar, günümüze kadar bu inançlarını yüksekte tutup, eski hâliyle sürdürmüşlerdir. Kamlık inancını öğrenmek, anlamak, incelemek amacıyla Dağlık Altay'a birçok ilim adamı gelip incelemelerde bulunmuştur. 1910-12 yılları arasında Andrey Viktoroviç Anohin, Moskova'da bulunan "Orta ve Doğu Asya'yı İnceleme Komitesi" tarafından Altay'da yaşayan Türklerin inançlarını, hayatını, folklorunu, yani dinî hayatını incelemek için gönderilmişti. A. V. Anohin uzun zamanlar Altay Türkleriyle yaşayıp, gece gündüz demeden kamlık inancını, başkaları gibi yalan yanlış yazmadan doğru şekliyle incelemiştir.

Bir zamanlar, halkı yeryüzündeki bu inancı unutacak ve hatırlamayacak hâle getirmek için birçok kişi uğraşmış, buna rağmen o Anohin'in kitaplarında ve yaşlıların kalbinde kalmış, mevcudiyetini korumuştur.

Anohin'den önce, 1893 yılında kamlık incelemeleriyle ünlü Türkolog, Akademik V. V. Radloff *İz Sibiri* adlı bir kitap yazmış; aynı kitabı Alman dilinde, redaktör V. L. Vainşteyn basmıştır. Bu kitapta kamların duaları, dilekleri Rusça ve Almancaya çevrilmişti. Ama Altayca analogları yer almamıştı. Aynı yılda Akademik V. İ. Verbitskiy *Altayskiye İnorodsı* adlı kitap yazmış ve Alman diline çevirip *Aus Sibiren* adıyla yayımlamıştır. Fakat, böyle incelemeler yapanlar azdı; çoğu yalan yazıp geçiyordu. Yukarıda isimlerini yazdığım ilim adamları, Altay halkının, eski zamanlardan bugüne dek yaşayan yer göbeğinin, gök sınırı ve yer üstündeki tabiatla birliğini ihtiva eden anlayışını tam olarak göstermişlerdir. Bu ilim adamları, Altay Türklerinin inancını yaratan, ata ruhları, yerin ruhlarını, gökte bulunan iyi ruhları, yer altındaki kötü ruhları ve yardımcılarını halk ağzından duyup inceleyerek kitaplara geçirmişlerdir. Böylece kamlık inancı hakkında ilk kitaplar yazılmıştır.

Kamlık inancı ile ilgili ne kadar çok kitap okursanız okuyun, bu inanç kitaplardan okunarak anlaşılabilir kadar basit değildir.

Kamlığın kaç yaşında olduğu sorusuna kimse cevap veremez. Ben, bu inanca gökyüzüyle, ayla, güneşle, yıldızlarla yaşittir, diyebilirim.

Şimdi bir kam olarak sizlere, bazılarının Şamanizm dediği kamlık inancını anlatmaya çalışacağım. Şamanizm kelimesini Ruslar getirmiş, Altay'a. Bizde bu 'kötü kelime' olarak geçiyor.

Kam ismi verdiğimiz kişi, ruhlar ve insanlar arasında iletişimi sağlayan biridir. Kamlar kendi isteği ve düşündüğü gibi yaşamayan birileri değildir. Sıradan birisinin, kam olmak isteğiyle gidip okuyacağı okul da, öğretmen de yoktur. Sen kam olacak mısın? diye kimseye de sorulmaz. Bir kam duası, başka bir kamın duasına benzemez. Kamlık inancına, birçok insan yanlışlıkla din diyor; ama, bu dünyanın en eski inancıdır. Din olsaydı İncil, *Kur'an* gibi kutsal kitapları olurdu. Altaylar eskiden beri bu inancına saygılı davranmaktadır. Tarih boyunca birçok milletler, insanlar onları ve inançlarını yok etmeye çalışmışlardır. Belki yaşanan ortamdan dolayı inançlarımız yok olmamış. Meselâ 1800'lü yılların başından itibaren Rus misyonerleri Altay'a gelmeye başlamışlar. Bizim halk o zamanlarda sıkıntılı, korku içinde yaşıyordu. Kilise papazları plânlı bir Hristiyanlaştırma dönemi başlatmışlar. Bir senede aşağı yukarı 100-200 "kırılı yerli" dedikleri Altay Türklerini Hristiyan yapabiliyorlarmış. Yalan söyleyerek, onları kiliseye götürürlermiş. Bu olmazsa korkutarak, o da olmazsa da tarlalarına Çar askerlerinin zoruyla el koyarak, dağlara sürgüne gönderirlermiş. Asker gücüyle halkı bir yere toplayıp, kutsal su dedikleri suyu süpürgeyle üstlerine dağıtıp, su kime değdiyse o Hristiyan oldu, derlermiş. Hasta ve fakir yaşayanlara yardım ederek, Hristiyan yaparlarmış. Hristiyan olanlara ise, yine zorla Rus isimlerini veriyorlardı. Bu Rus ismi verme yöntemi Sovyetler zamanında da vardı.

Rusya'nın Çarlık dönemlerinde ve tabî ki Sovyetler zamanında, kamlık inancı yok edilmeye çalışılmıştır. Halkın inancını unutturmak için en çok teri kilise papazları dökmüştür. Şimdi ise, çeşitli din ve dinî akımların adamları çok gelip gidiyor. Son zamanlarda, Budistler bizim dine geçerseniz hayatınız değişir, diye propaganda yapmaktalar. Üniversiteye okullara giremeyenlere burs vererek 'Budizm eğitimi' veriyor. Gençler bir sene sonra ellerinde 'Budizm eğitimi'ni gördüklerine dair diplomalar alıp, evlerine dönüyor; Budizmi Altay'a yaymaya çalışıyorlar. Kam olan birisinin elinde, kendini koruyabilecek ne diploma, ne de sertifika var. Onlar, kanunlarla da kendini koruyamamaktadır. Bugünümüzde böyle olduğu gibi, geçmişte de böyleydi. Gelecekte ne olacağını, ancak Tanrı bilir.

Altay'ın Onkuday bölgesinde, 1904 yılında, şöyle bir olay yaşanmıştı: Altay'ı gezen ilim adamları 12 yaşındaki bir kıza ne yapabiliyorsun? diye sormuşlar. Kızcağız büyük bir kamın duasını okuyabildiğini söylemiş. Bu olaya şahit olan Çar askerleri Rusların haricinde hepsini tutuklamış. Kızı mahkemeye çıkartıp yargılamışlar. İlim adamları kız için Moskova'dan avukat tutmuşlar,

uzun süren duruşma sonrası kız serbest bırakılmıştır. Ama Moskova'dan gelenler gidince kızı Sibiryaya derinliklerine, sürgüne göndermişler. Aynı zamanlarda Kızıl-Özök'te Altay'ın bütün kamlarını toplayıp, toplu hâlde bir kapalı mekânda diri diri yakmışlar...

Ama içinden gelen sesi dinleyen halk, inançlarını değiştirmiyor. Şişkov ismindeki bir Rus mimar-yazar Rusya'yı Moğolistan'a bağlayan yolun yapımı sırasında, kam ve kilise papazı arasında geçen savaşı *Ak can* romanında anlatıyor. Bu romanda "hayatla ilgili olan kamlar zor imtihanlarla Tanrıca denenene lânetlenmiş olanlardır" diye anlatılmaktadır. Romanın özeti şöyle: "Kilise papazı, kaminin bütün ailesini zorla Hristiyanlaştırmış. Kam bunu kabul etmeyip ay çıktığında, onlardan kaçıp, dağları, nehirleri geçerek kam dualarını okurmuş. Altay'ın ruhlarından dilenirmiş: 'Eğer ben suçluysam bana ceza ver.' Erlik-biy'e (kötü ruh) ve onun yardımcılara papaza ceza versin diye dua edermiş. Bu olaydan sonra çok zaman geçmeden papaz görmediğini görmüş. Ailesindekileri birer birer kaybetmiş, beslediği hayvanlar teker teker ölmeye başlamış." Bu romanı Rus asıllı birisi yazmış. Romanda eskiden gelen 'din savaşı' dediğimiz olay gösteriliyor.

Altaylar çeşitli ruhların var olduğuna inanırlar. Altaylar bütün Türk halklarındaki gibi boylara ayrılırlar, bizde 39 boy vardır. Her boyda bir veya iki kam olur. Kam olacak insan, ilim adamlarının dediği 'kam hastalığı' geçirir. Bu bir tür sinir, ruh hastalığı olup, kam olarak doğan kişiyi 20-30 yaş arası yakalar; ancak daha erken hastalananlar da vardır. Hastalık geçince insan, kam güçlerine sahip olur, yani ruhlarla irtibata geçebilir. Kaminin birçok yardımcısı olur; onlar ruh, peri ve cinlerdir. Bu ruhlar iyi ve kötü olarak ikiye ayrılır; kötü ve iyi işlerle uğraşanlar olarak dersem daha doğru olur. Kamlar önceden kamin olan bir aileden gelir. Eğer birinin soyunda kam olmuşsa, genetik olarak kam ruhları gelmişse, kam olmak istemeyen de kam olma kaderinden kaçamaz. 'Ben kam olmayacağım' diye kaderi bozamaz. İnsan, kam olma yolunun başında, çok ağır ve büyük bir imtihan geçirir. İlk önce ana göbeğindeyken, sonra doğduğunda ve en son olarak anlattığım 'kam hastalığı' geçirir. Kam kendine yardımcı olan ruhlar aracılığıyla, Altayların kötü ve iyi ruhlarıyla görüşür. Niye görüşüyor? Onu size anlatayım. Önce kötü, siyah dediğimiz ruhları tanıtayım. Erlik-biy, kötü, siyah ruhların en büyüğüdür. O yer altında yaşar, onun yardımcısı ve çocukları vardır; o, kam olana hayatı boyunca imtihanlar hazırlar.

Bir vakitler Tanrı yeryüzüne iki kişi yaratmış ve gökteki bulutun üstüne oturup yaptıklarına bakıyormuş. Yarattıklarından biri yaratılıştan kelebek gibi hafif hafif uçabiliyormuş; birisi uçamıyormuş, hayat yolunda ise, dallar ve birçok zorluklar varmış. Kelebeğe benzeyen, hiçbir şeye yaramayan iyi hayata dayana-

mayıp ölmüş. Zor hayatlısı düşse de, yine kalkıp, oturup, yatıp bütün zorluklarını geçip çıktığında Tanrı ona 'Bütün zorlukları geçtin, şimdi ise kendin için, halkın için yaşa' demiş. Kam olan da böyle bir imtihan geçiriyor. Eğer kam hayat yolunda yanlış bir şey yapmamışsa, yalan söylememişse, onu kendi ruhları korur. Kamın birçok yardımcı ruhu vardır. Kam olanlar, dünyadaki bütün ruhlarla, cinlerle, perilerle irtibatta bulunabiliyor. Yalnızca yer üstündeki ruhlarla değil, yerin altındaki siyah dediğimiz kötü ruhlarla da görüşür, onları hisseder. Kam, güçlü bir telepatiye sahiptir. Kamın yanına, hasta veya dertli biri gelince, o "ak" ve "kara" ruhlarıyla görüşüp kişinin neden hastalandığını anlayabilir ve onu iyileştirebilir. Kam, bütün bunları anlayabilmek için, gelenlerden, Altayların kutsal saydıkları "artış otu" nun getirmelerini ister. Eğer hastanın iyileşmesi için kurban kesilecekse, hangi cinsten hayvan kesilirse hasta iyileşir, diye "cayaçı" dediğimiz ruha sorar. Bir iş için kurban kesilecekse kam "diplomat" gibi davranmalıdır, yoksa ruhlar daha büyük kurban ister. Kötü ruhların ağır sözlerini, kam dualarını okuyarak, "artış otu" nu yakıp onun kutsal dumanıyla ruhları yumuşatmaya çalışır. Anadolu'da aynı ota "ardıç otu" derlermiş ve kutsal olduğuna inanırlarmış ve birçok ziyaretlerde yanlarına alırlarmış.

Erlık-biy'e Altaylılar "kara neme" yani "kara basan" derler. O hastalık, ölüm, kötülük getirir diye, ona hep saygılı dualar okunur. Akşamları şapkasız, örtüsüz dışarıya çıkmayın, Erlık-biy'in elçisi olan yardımcıları saçınızdan tutup, canınızı götürür, derler bizimkiler. Erlık-biy yardımcılarını, ay şekli eskiyse insan ruhunu avlamaya gönderir. Onlar sadece insan ruhunu değil, evcil hayvanları ruhunu da avlarlar. İnsan ruhuna "süne" ismi verilir. Kötü ruhlara "süne"sini aldran biri hastalanır, bir zaman sonra da ölebilir. Hastanın iyileşmesi için Erlık-biy'in istediği hayvan kesilip kurban edilir. Daha çok kurban isterse "kayrakan" diye seslenip kam duası okunur. Kurban eti büyük çana benzer bir kazanda kaynatılıp her parçadan alınıp ateşte yakılır, kalan kısmı insanlara dağıtılır. Kurban derisi, kafasıyla, eski yere yıkılmış uzun sırık üstüne koyulur ve doğu tarafa yönlendirilir. Kötü ruhlar kurbanlığa gelince, fazla bir şey istemesin, korksun, diye yanlarına sarı diken asarlar. Kurbanlık ateşi, yine eski yerde yatan ağaçlarla yakılır.

Kamlar Erlık-biy'in dış görünümünü şöyle anlatırlar: Yaşlı, uzun boylu, gözleri ara sıra masmavi ateşle yanar, kaşları kömür gibi simsiyah, sakalı ikiye ayrılıp dizlerine kadar iner, bıyıkları kulaklarının üstünden geçerek sırtından bacaklarına kadar uzanır, dudakları kurumuş kurban derisi gibi, boynuzları eski ağaç dalları gibi, saçları boğanın alınındaki saçlar gibi kıvrıkcık ve oraya buraya dağınıktır.

Erlık-biy, yer altındaki "Almıs" adlı bir yerde, simsiyah karanlık sarayda

yaşarmış. Sarayın yanında, göz yaşından dokuz nehir akar. Nehrin sahibi olan ruhun ismi "Jutpa"dır. Bu yurdun üstünde at kılından yapılmış köprü vardır. O yurttan yaşayanlar sayılamayacak kadar can almıştır. Buradan kaçmak isteyen insanın canı (süne) kıl köprünün üstünden geçeyim derse, bu kıl köprü kopar. Almış'ın kapısındaki nöbetçiler, bu canı yakalayıp bataklığa batırmaya başlarlar. Onlar, Erlik-biy'in sarayını çok sıkı korurlar. Kami ruhu, Almış'tan insan canını alabilmek için büyük zorluklar, dallar ve engellerle karşılaşır. Kendisinin geçemediği yerleri, duman rengindeki yaşlı geyiğe binip geçer. Erlik-biy, kızıl akşamlar, akciğer kamı içer, taze et yer. Kötü ruhlara, kam duası okunurken evin sol tarafındaki bulaşıkların bulunduğu yere gitmesini emreder. Kötü ruh, kötü, pis yeri sever, gelir derler. Erlik-biy'in kendine benzeyen dokuz oğlu vardır. Onun için kamlık inancına bağlı olanlar, biri ölünce yedinci gün onu anarlar. Ruslardaki gibi dokuz gün değil. Yedinci günde, ölenin canını iyi ruhlara teslim etmeye çalışırlar. Yedinci gününü anarken güzel yemekler yaparlar, yani ruhları mutlu etmeye çalışırlar. Yedi günün anılması iyi ruhlara ilgilidir; çünkü iyi ruh dediğimiz Ülgen'in yedi oğlu vardır. Anadolu'da da bir kişi öldükten sonra, yedinci gün anıldığını ve hatırına yemeklerin yapıldığını birçok kişiden duydum. Dokuz gün geçince, ölenin canı Erlik-biy'in yerine gider. Dediğim gibi Erlik-biy'in dokuz oğlu vardır; isimleri ise şöyledir:

1. Taş-arçuldu
2. Karış
3. Caş-arçuldu
4. Uçar-kan
5. Cabaş-kan
6. Kömür-kan
7. Şaday-kan
8. Sokor-kan
9. Çolok-kan

Kamlar, birbirlerine benzemediği gibi, onların duaları da birbirine fazla benzemez. Farklı kamlar, takma ad da kullanılıyor, yani farklı kaynaklarda farklı isimlerle de geçebilir. Bu oğlanlar her gün birbirleriyle kavga, gürültü yaparlar. Onlar ölenlerin canlarını boya göre paylaşırlar. Bunlar genelde insanın yaşadığı yerlerde, evlerin etrafında dolaşırlar. Onun için kızıl akşamlarda kapıları açık bırakmayın, uyumayın, geceleri fazla gürültü yapmayın diye Altaylılar çocuklarını uyarırlar. Geceleri yemek yedikten sonra, ağzınızı silmeden, ateşe üflemeden çocukların dışarı çıkmasını ya da sofradan yasaklarlar. Çünkü kötü ruhlara dudaklardaki kalan yağ, yemeği yalar ve ağzınızda uçuk çıkar, derler. Ayrıca, geceleri tırnak kesmelerini de yasaklarlar. Tırnak kesilip toplandıktan sonra yere

gömülür. Kaybolan tırnakla insan ruhunun kaybolacağına inanırlar. Anadolu'da ise geceleri tırnak kesilmezmiş ve tırnaktan büyü malzemesi yapıldığına inanıp, insanların bulamayacağı yere atarlarmış. Eve girerken kapı altında durulmaz, çünkü, Erlik-biy'in elçi olan kızları canı alıp götürebilir. Canı çalınan kişi hastalanır, ölebilir. Anadolu'da bu inancın izlerini görebiliyoruz. Kapı altında durulmaz, oturulmaz, bunu yapanların kısmeti kesilir derler birçok evlerde. Bir de akşamları saç kesmezler. Saçı çöpe de atmazlar, bayanlar saçını taradıktan sonra saçını her zaman toplar ve bir yere saklar. Çünkü insan öldükten sonra ruhu, o saçları bütün dünyayı dolaşarak bulmalı. Çocukların ilk saçını da toplanıp hayatının sonuna kadar saklanır. Anadolu'daki saçla ilgili inanca, kamlık inancıyla hemen hemen aynı diyebiliriz.

Erlik-biy'in kızlarının sayısı, bazılarının dediğine göre iki bazılarının dediğine göre de dokuzdur. Birinin gözü hastalanıp akarsa, halk ona gözünü Erlik-biy'in kızı aldı der. Çünkü bir kızının sekiz tane gözü vardır. Kam ruhu Almış giderken, o kızlar onu kandırmaya, onunla oynayarak sarhoş yapmaya çalışırlar. Yol ortasında Erlik-biy'e kesilen kurbanı almaya çalışırlar. Erlik-biy'in Erke Solton kızı bayram, sevinç olan yerleri gezip, insan ve hayvan ruhu avlar. Böyle gezen tozan ruhlar için kam olanlar şöyle derler:

*"Tomuğı çok molgoştar
Şalbarı çok şaldandar
Cayım kara kaptular
Caltak kara çaçtular
Beş orogon tulundu
Uyadı jok kacan?"*

Kötülüğün yanında bildiğimiz gibi, her zaman iyilik bulunur. Temiz, beyaz ruhlara Altaylılar "ak ee" ismini verirler. İyi ruhlara, kötü ruhlara göre daha çeşitlidir. Anadolu'daki kötü ve iyi ruh anlayışı da kamlık inancından geliyordur.

Ak ruhların başında Kurbustan gelir. Onun hakkında bir şey söyleyemem; çünkü, onu kimse görmemiş. Ona kısaca Tanrı diyebiliriz. Kurbustan'ın altında Ülgen ruhu durur.

Ülgen'in birçok yardımcısı, uşakları vardır; o onlara dayanarak işlerini yapar. Bu ak ruhların bulunduğu yer, gökteki aydan, güneşten, yıldızlardan da yüksek bir yerdedir. Kamlar iyi ruhlara kam dualarını okurken yedi dal engelden geçer Herhangi bir kam, Ülgen'e kadar ulaşamaz. Ancak ruhları güçlü olan ulaşabilir. Kamın ruhları, kam yaşlandıkça güçlenir. Duyduğuma göre, bugüne kadar en güçlü kamlar, sadece beş dala kadar çıkabilmişler. Ülgen'in yaşadığı yer beşinci dalda bulunur ve ismi Altın-Kazık'tır. Ülgen ruha, altın kapılı, altın kaplamalı, altın sarayda yaşamaktadır. Belki de ondan, Altayların Altın-Kazık dedikleri "kutup yıldızı" hareket etmeden bir yerde duruyordur. Ay, güneş ve yıldızlar

da onu dolandır diyebilirim. Altın-kazık yıldızı bir yerde durduğu için, kam ruhları oraya yaklaşıyor. Başka yıldızlar, hareket ettiği için izlerini kaybettiriyor. Ülgen ruhu, Kurbustan'ın izniyle, yer üstündeki varlıkları yaratıp, dağıtmış. Ülgen için okunan kam duasının parçası.

*“Aylu kündü cap caygal
Ayı, künü carıgan,
Adam Ülgen bıçırgan”*

Gök kuşağını yaratmış, insanı da yaratıp kirpik vermiş, göbeğini bağlamış. İnsan göbeği bağlanmazsa, hayatı da, gücü de olmaz, derler. Yeni doğan bebeğin göbeği bağlandıktan sonra, kalan kısmı, deriden yapılan küçük kutuya koyulup, evin içinde bir yere asılır. Bu şekilde çocuğun evine bağlı olacağına inanılır. Anadolu'da ise, göbek bağı aynı şekilde kaldırılıp, çocuğun nereye bağlanması isteniyorsa oranın bahçesine bırakılır. İnsanın geçinebilmesi için ağaçları, bitkileri, hayvanları yaratmış, can vermiş. Ormanları, dağları, nehirleri birbirlerine bağlı olarak yaratmış. Kamlar, Ülgen'e dua ettikleri zaman şöyle derler:

*“Üç odındı küydürüp bergen
Üç oçağı kadap bergen
Adam Ülgen”*

Altaylılar ateşi Ülgen yaratmış diye, ateşe çöp atmaz, ocağa tükürmez, üstünden geçmezler. Anadolu'da da bu ateşe saygı inancı, hâlen sürdürülmektedir.

Ülgen, çok güçlü bir tanrının yardımcısıdır ona ulaşım her ne istersen olur; yıldırım, yağmur, dolu yağdırır. Kuru havalarda, insanlar yağmur istemek için kamın yanına kurban olarak yiyecekler alıp gelirler. Kam ise “yada taş” kullanarak yağmur yağdırmaya çalışır. Anadolu'da ise bazı insanlar “yada taş” kullanarak yağmur yağdırırlarmış.

Kurban olarak bir şeyler getirilmezse iyi dediğimiz ruhlar bile kızar. Daha ağır bir dert için genelde üç yaşındaki at kesilir. İlk baharda “Cılgayak bayramı”nda kam bütün halkın iyi yaşaması, avcılarının her zaman avlı gelmeleri, dışarıdaki evcil hayvanların çoğalması için büyük bir kam duasını okur. Anadolu'da bu bayram Nevruz olarak kutlanmaktadır.

Ülgen'in yedi oğlu vardır. Onlar, farklı farklı boyların koruyucu ruhları olarak geçiyorlar. Bu boyların halkı, bu ruhları yüksekte tutup saygın davranırlar. Onların isimleri:

1. Karşıt
2. Pura-kan
3. Cecil-kan
4. Burça-kan
5. Karakuş
6. Pakti-kan

7. Ar-kamın

Karşıt bunların en büyüğü ve ruhlarm en duygusalıdır. Kamlar, en çok ona kam duasını edip dilenirler. Karşıt ise, çeşitli istekler için yere inip, istekleri yerine getirmeye çalışır.

Ülgenin kızları da vardır, ama isimleri belli değildir. Dua okurken :

“Aktu kulagıla kici bolup,

Aktu boyıla aydıp ber.” derler.

Ak ruhlar arasında, elçi olan “Cayık ruhu” da vardır. Bu ruh, Tanrı tarafından yer üstüne canlıları koruması için gönderilmiş. Cayık ruhu insanları yer altındaki kötü ruhlardan korur. Bu ruhu genelde, ilkbaharda yüksekte tutup kuturlarlar. Altaylıların millî içeceği olan sütlü tuzlu çayı dünyanın dört tarafına serpererek, yeni yılın iyi geçmesi için dua edilip dileklerde bulunurlar. Kamın ruhu Ülgen’e dua etmek amacıyla giderken ona yardımcı olur.

Ak ruhların biri de “Suyla”dır. Onu anırken “*Ak karaktu kaan suyula*” derler.

Suyla, dünyada neler olacağını önceden görüp kama anlatırmış. Bir de insanın içine girip insanın derdini anlatırmış. Suyla’yı kuşa benzetirler. Kam dualarını okuyup yukarıdaki ve aşağıdaki ruhlara dua ederken Suyla ona yardımcı olur. Kötü ruhlar, kötülük yapmak isterken onları durdurur. Kamlar ak ve siyaha ayrılır. Hem alttaki, hem üstteki ruhlarla görüşen kamlara iki dilli derler.

Suyla ruhunun yanında, evli gibi her zaman “Karlık ruhu” bulunur. Karlık da iyi ruhtur; Suyla’ya kurban verilirken ona da verilir. Karlık, kamın ufak tefek işlerinde yardımcı olur; görüp duyduklarını ona söyler.

Ülgen’in en yakın yardımcısı “Utkuçu”dur. O yeryüzünde olup bitenleri Ülgen’e anlatır. Yukarıdan aşağıya Suyla’ya, Karlık’a, Cayık’a haber getirir.

Kam, dilek dualarında önce Ülgen’in yardımcılara seslenir. Onların gücü yetmezse Ülgen’e dua okur. Altaylılar her vadiyi, dağı, nehri ruhlu olarak görüyorlar. Hatta yerli halk nehir (su) ruhundan çok korkar. Güneş battıktan sonra, nehirden su alınmaz. Eğer su alınacaksa, çok sessiz ve suyun aktığı yöne doğru alınır. Bir de bir çeşit dua okurlar. Yani nehir ruhunu rahatsız etmemek için. Anadolu’da çeşitli yerlerde bu inanç hâlâ sürdürülmekte. Anadolu’da suya tükürülmez, çöp gibi şeyler atılmaz derler. Bu ruhları herkes göremez “Köstökçi” dediğimiz insanlar görüyor. Bu ruhlar ayı, geyik, kurt, şeklinde görünür. Yerli halk, bu ruhlardan çok korkar ve eskiden beri hangi yerin ruhu iyi, hangi yerin ruhu kötü olduğunu bilir. Dolayısıyla, kötü ruhun bulunduğu vadiye, dağ eteğine yerleşmezler. Böyle yerlerden geçerken saygı dualarını okuyarak geçerler. Köstökçi insan ruhunu da görebilir. İnsan korkunca, akşam sesli bağırınca cam ondan ayrılabilir. Altaylılar Köstökçi’yi köpeğe benzetirler. Çünkü köpek, kötü, iyi ruhları ve insan ruhunu da göre biliyor. Köpek herhangi bir ruhu görünce

ulumaya başlar. Bu köpekler genelde sarı kaşlı olur. Köpeği çok uluyan evde, yakında insan ölür derler bizimkiler. Anadolu'da köpek uluması hemen hemen aynı anlama geliyor. Bazılarının ruhu, öldükten sonra yer üstünde yukarı veya alttaki dünyaya gitmeden geziyor. Böyle olaylar, insan hayatında aynı derecede iyilik ve kötülük yapmışsa olur. Ölen kişinin akrabaları, kama istenen kurbanı getirir; kam ise kam dualarını okuyarak Ülgen ve Erlik-biy ruhuyla görüşür. Eğer Ülgen, insan iyilik yapmamış diyorsa, bir taraftan Erlik-biy kötülük yapmamış diyorsa, o zaman Kam sonbahara doğru bütün ak ve siyah ruhları toplayıp, insan ruhunu yargılar; sonuca göre nereye göndereceklerine dair bir karara varırlar. Kam, bu işin sonuna kadar durur, çünkü insan ruhu yer üstünde bırakılmaz.

Kam, dualarını okumaya başlayınca genelde transa girer. Yanındaki insanları, hatta ailesini bile unuttur. Bu kam duaları günlerce sürer, kam günlerce yemek yemeden insanların işi için ruhlarla konuşur, pazarlık yapar. Günlerce ruhların arasında dolaşıp duran kamı kimse anlayamaz. Vadi vadi, yurt yurt gezip insanlara yardım eder; eve gelince ailesi günlerdir neredesin, diye ona kızar. Belki birçok kamın orta yaşta yapayalnız kalıyor olması bundandır. Bir bakarsınız kam evden eve 'ambulans' gibi koşuyor. Kama dertli biri gelecekse, ruhları ona önceden haber verir ve evden bir yere bırakmazlar. Kama dertli biri gelirken yolda kutsal saydığımız yerlere, ruhlara saygı göstermek maksadıyla beyaz bez parçaları bağlar. Anadolu'da da birçok yerlerde, genellikle türbelerde, beyaz bez parçası bağlanıp, ruhlardan dilek dilendiğini gördüm. Kam gelmekte olanların geliş niyetlerini anlar. Ara sıra beni kötüleyenler geliyor der. Gelenlerin çoğunluğu kama dua etmek için fazla kurban lâzım değil derler. Kam o zaman "ben istemem, başkaları ister" der. Kamın ruhları gelenlere iyilik yapmaz, kötülük yapar. Yani hasta olan hastanelerden çıkamaz, ilaç için varlığını satar. Kamlar kendiliğinden bu kadar kurban istiyorum diyemez, ruhlar ne kadar isterse halktan da o kadar ister. Fazlasını isterse ruhlar kama kötülük yapar. Bunu güncel hayatta çok gördüm. Kam, dualarına gebelik zamanında ara verir. Çocuğu büyüyüp, yürümeye başlayınca, insanların yardımına yine başlar.

Kam, sadece ruhlarla konuşup insanları iyileştirmez; basit bir hastalık için bile birçok ot kullanır. Anadolu'da da halk hekimleri dediğimiz insanlar bu otları kullanarak insanları iyileştiriyor. Yani alternatif tıpta kamlık zamanlarından bu günlere ulaşmış.

Bu tedavi biçimlerinin anlatılması ise hem karmaşıktır, hem de sizin için anlaşılabilir yönleri vardır.

Böylece Altaylardaki kamlık inancını ve Anadolu'daki yansımalarını genel olarak anlatmış oldum.

Akt.: Prof. Dr. Sadık Kemal TURAL